

פיוטי ר' ישועה בירבי יוסף הכהן השופט

א. קדושתא לשבת חנוכה

קדושה חנוכה ושבת

א אורות שנים כמאורות רום נדבקים
בהאזרם בתחת בהתחברם בשחקים

א. מקורות: אוקספורד, בודלי Ms. Heb. f. 29 (2729/3) דף 33–44 (1146, נ); קמברידג', ספריית האוניברסיטה TS NS 276.47 (אוטוגרף של הפייטן; סילוק, 104 ואילך, מטור 123 בנוסח שונה [ראה מבוא, א]).

נדפס: זולאי, מפי פייטנים (לעיל, הערה 24), עמ' קפקא (טורים 112, על פי הדפסת זולאי ב'הארץ', 12/2/12/19).

א. להבנת חלקים רבים בקדושתא יש להכיר את הדרשה על שבע חנוכות, שש מהן מאז בריאת העולם ועד חנוכת החשמונאים, והשביעית לעתיד לבוא. ראה פסיקתא רבתי ב – מזמור שיר חנוכת (מהדורת איש שלום, דף ז ע"ב): 'שבע חנוכות הם, חנוכת ברייתו של עולם, דכתיב "ויכולו השמים" (בר' ב, א), ואין "ויכלו" אלא לשון חנוכה, דכתיב "ותכל כל עבודת" (שם' לט, לב); חנוכת משה, דכתיב "ויהי ביום כלות משה להקים" (במ' ז, א); וחנוכת הבית, דכתיב "מזמור שיר חנוכת הבית לדוד" (תה' ל, א); וחנוכת בית שני, [שנאמר "והקריבו לחנוכת בית אלהא" וגו' (עז' ו, יז); וחנוכת החומה, שנאמר] "ובחנוכת חומת ירושלים" (נחמ' יב, כז); וזו של עכשיו של בית חשמונאי; וחנוכת העולם הבא, שאף היא יש בה נרות, כדכתיב "והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתים" וגו' (יש' ל, כו). ובסדר פחות מכוון ראה גם שם, דף ה ע"א: 'וכמה חנוכות הם, שבע חנוכות הם, ואילו הן, חנוכת שמים וארץ, שנאמר "ויכולו השמים והארץ" (בר' ב, א), ומה חנוכה היה שם "ויתן אותם אלהים ברקיע השמים להאיר" (שם א, יז); וחנוכת החומה, שנאמר "ובחנוכת חומת ירושלים" (נחמ' יב, כז); וחנוכת של [עולי] גולה, שנאמר "והקריבו לחנוכת בית אלהינו דנא" וגו' (עז' ו, יז); וחנוכת הכהנים זו שאנו מדליקין, וחנוכת העולם הבא, שנאמר "אחפש ירושלים בנרות" (צפ' א, יב); וחנוכת הנשיאים, "זאת חנוכת המזבח" (במ' ז, פד); וחנוכת המקדש, מה שקראו בענין, "מזמור שיר חנוכת הבית לדוד" (תה' ל, א). ר' ישועה אינו מונה את חנוכת החומה, ובמקומה מפריד בין שתי חנוכות של בית ראשון: 'חנוכת הבית לדוד' וחנוכת שלמה, על פי המסורת הפייטנית שכבר מיוצגת בפיוט המיוחס לקליירי; ראה זולאי, מפי פייטנים (לעיל, הערה 24), עמ' פד–פה. ועיין במצוין לעיל, הערה 42.

א 1 אורות שנים: נר שבת ונר חנוכה. כמאורות רום: כשמש והירח. 2 בהאזרם: מכיוון שמדובר בנרות, ניתן לפרש: בהידלקם (מלשון 'מאזרי זיקות', יש' נ, יא); אך במקביל ל'בהתחברם' בהמשך, ייתכן שגם 'בהאזרם' הוא לשון חיבור והידוק זה לזה (ראה ד' ילין,

גִּאוּלִּים בְּעֶלֶץ וְתֹאב לְמוֹ מְדֻלִּיקִים
דֵּת נֵר בְּנַחַת וְחֶנֶךְ לְתוֹרוֹת וְחֻקִּים

5 הוֹשִׁקוּ שְׁנֵיהֶם בְּשָׁנֵי נִירוֹת נְחֻלִּיקִים
וּמוֹסִיפִין וְהוֹלְכִין כְּמַעֲלֵן בְּקֹדֶשׁ וְלֹא מִפְּסִיקִים
זָכַר לְפָךְ נִמְצָא בְּחוֹתָם כֶּהֵן עִם לְהוֹקִים
חֲנוּכַת שְׁמוֹנָה הִדְלִיקוּ בָּהּ חוֹקִיקִים

טָעְמוֹ חֲנוּךְ שְׁשִׁית כְּשֵׁנִית דְּבָקִים
10 יוֹם בָּהּ הִלְלוּ בְּהוֹדוֹת מְתוֹקִים
כִּי לְשִׁבְעִית מִיַּחֲלִים הוֹגִי מְצוֹת צְדִיקִים
כְּוִיָּה בְּיוֹם כָּלוֹת מִשָּׁה לְהָקִים

שינויי נוסח: 8 בה] כפול והראשון מחוק ג

'חזק, אמץ, יסר', סיני סה [תשכ"ט], עמ' קלט; תודתנו נתונה לד"ר אבי שמידמן על הפירוש וההפניה). בתחת: בארץ; והוא מוסב על 'אורות שנים'. בהתחברם בשחקים: מוסב על השמש והירח; וזולאי הציע לתקן: 'פְּהֶתְחֶבְרָם', כמו 'כמאורות' שבטור הקודם. ועל פי המשך הפיוט נראה שהפייטן רומז כאן לחנוכת שמים וארץ (ראה בפסיקתא שהובאה בראש הביאור). 3 גאולים: ישראל. בעלץ: בשמחה. ותאב: ורצון. 4 דת נר: מצוות הדלקת נרות. בנחת וחנך: בשבת וחנוכה. 5 הוֹשִׁקוּ: התחברו יחדיו (ללשון השווה יח' ג, יג). בשני נירות נחלקים: בשתי מצוות נפרדות של הדלקת נרות (נר שבת ונר חנוכה). 6 ומוסיפין... ולא מפסיקים: הפייטן עובר לעסוק בנרות החנוכה; השווה בבלי שבת כא ע"ב: 'ובית הלל אומרים: יום ראשון מדליק אחת, מכאן ואילך מוסיף והולך... וטעמא דבית הלל דמעלין בקדש ואין מורידין'. כמעלן: זולאי הציע לתקן: כי מעלין. 7 לפך... כהן: השווה שם: 'בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול, ולא היה בו אלא להדליק יום אחד, נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים'. עם להוקים: ישראל הנאספים כאחד (מלשון להקה, והוא קרוב אל 'קהל'). 8 בה חוקקים: כנראה: ואותה חוקקים לדורות. 9 טעמו: ציוו, קבעו; וזולאי תיקן ל'טעמי'. חינוך ששית כשנית: את החנוכה השישית (היא חנוכת בית חשמונאי) לעשות ולחוג כמו את החנוכה השנית, היא חנוכת המשכן בימי משה. השווה רמב"ן לבמ' ח, ב (בשם 'מגלת סתרים' לרבינו נסים; ראה ש' אברמסון, רב נסים גאון: חמשה ספרים, ירושלים תשכ"ה, עמ' 241): 'ראיתי במדרש כיון שהקריבו שנים עשר שבטים ולא הקריב שבט לוי וכו', אמר לו הקב"ה למשה, "דבר אל אהרן ואמרת אליו", יש חנכה אחרת שיש בה הדלקת הנרות ואני עושה בה לישראל על ידי בניך נסים ותשועה... והיא חנכת בני חשמונאי, ולפיכך הסמיך פרשה זו לפרשת חנוכת המזבח' (הערת הרב י"י סטל). דבקים: ישראל. 10 בה: בחנוכה השישית; וזולאי תיקן ל'בו'. בהודות: בהלל והודיות (השווה עזרא ג, יא). מתוקים: מוסב על דברי ההודיות, או כינוי לישראל. 11 לשביעית: לחנוכה השביעית, המסמלת את הגאולה שלעתיד לבוא. הוגי... צדיקים: ישראל הלומדים את מצוות התורה; ולא ברור אם 'צדיקים' הוא כינוי שני לישראל, או תואר ל'מצות', על שום דב' ד, ח.

ככ>תוב> ויהי ביום כלות משה >להקים את המשכן וימשח אתו ויקדש אתו ואת כל כליו ואת המזבח ואת כל כליו וימשחם ויקדש אתם> (במ' ז, א)
 ונ>אמר> ויכל אלהים ביום השביעי >מלאכתו אשר עשה וישבת ביום השביעי מכל מלאכתו אשר עשה> (בר' ב, ב)
 ונ>אמר> כי נר מצוה ותורה אור >ודרך חיים תוכחות מוסר> (מש' ו, כג)
 ונ>אמר> טובים השנים מן האחד אשר יש להם שכר טוב בעמלם> (קה' ד, ט)
 ונ>אמר> שני שדיך כשני עפ>רים תא(ו)מי צביה (הרועים בשושנים)> (שה"ש ד, ה או ז, ד)
 ונ>אמר> הראשונות הנה באו >וחדשות אני מגיד בטרם תצמחנה אשמיע אתכם> (יש' מב, ט)
 ונ>אמר> חסד ואמת נפגשו >צדק ושלום נשקו> (תה' פה, יא)

א' נִשְׁקוּ יָמִים שְׁנַיִם בְּשָׁנִי מְאוּרֵי צְהֻלָּה
 וְהוֹדוֹת עֲוֹנִים אֲזוּרֵי עוֹז וּמִמְשָׁלָה
 15 הֵלֹא נַחַת וְחֶנֶךְ וְהֵלֵל בָּמוֹ לְסִלְסָלָה
 כִּי לֵאלֹהִים מְגִנִּי אֶרֶץ מְאֹד נַעֲלָה

ב>רוך...< מגן

ב מקריבי קרבן כענין דת נסוכה
 נשיאי עדה משנני הלכה

שרשרת הפסוקים: 1 ויהי ביום כלות וגו': תחילת קריאת התורה בשבת חנוכה. 2 ויכל אלהים ביום השביעי וגו': הפייטן בחר פסוק מעניין השבת, שגם בו בא לשון 'ויכל' המתאים ל'כלות' שבפסוק הקודם. 3 כי נר מצוה וגו': 'נר מצוה' רומז למצוות הדלקת הנרות. 4 טובים השנים וגו': רמז להתחברות שתי הקדושות, שבת וחנוכה. 5 שני שדיך וגו': רמז נוסף לצירוף שניים כאחד. 6 הראשונות וגו': נראה שהפייטן מבקש לרמוז כאן לשבע החנוכות ה'ראשונות', שכבר באו בעבר, ולחנוכה השביעית שתגיע בעתיד. 7 חסד ואמת וגו': שוב נרמזים כאן זוגות שנצמדים זה לזה, כהיצמדות השבת והחנוכה.

א' 13 נשקו: נצטרפו זה לזה. ימים שנים: שבת וחנוכה. בשני... צהלה: כנראה צ"ל: כשני, כמו השמש והירח המשמחים את העולם (השווה לעיל, 1-2). 14 והודות: והודיות (ראה לעיל, 10). אזורי... וממשלה: ישראל שניצחו את היוונים. 15 נחת וחנוך: שבת וחנוכה (ראה לעיל, 4). והלל: כמו: בהלל. לסלסלה: לשבח ולפאר. 16 כי... נעלה: תה' מז, י, ולשון 'מגני' רומז לברכת 'מגן אברהם'.

ב 17 מקריבי קרבן: נשיאי ישראל בעת חנוכת המשכן. כענין דת נסוכה: ככתוב בתורה

- סִמְכוּ יָד מִשְׁכָּן שְׁנֵי לַחֲנֻכָּה
 עֲתוּדִים וְאֵלִים וּכְבָּשִׁים חֲמִשָּׁה חֲמִשָּׁה לַתְּמִכָּה 20
- פָּרִים וּבָקָר שְׁנַיִם שְׁנַיִם וְשַׁעִיר אֱלִימוֹ לְסִמּוּכָה
 צוּר לְכֹפֶר בָּם לְהַמְצִיא אֲרוּכָה
 קָעֶרָה וּמִזְרֵק וְכַף וְקִטּוּרָה עֲרוּכָה
 רָצוֹן לְרִצּוֹת אֲדִיר הַמְּלוּכָה
- שׁוֹכֵלֵל שְׁלִישִׁי עַל יְדֵי מִנְגֵן מִיֶּשֶׁר הַלִּיכָה 25
 תָּם רְבִיעִי עַל יְדֵי תוֹמֵךְ מִמְּלָכָה
 בְּחֹדֶשׁ זֶה יִסְדּוּ וְלַחֲנוּכָתוֹ זָכָה
 בִּירַח בּוֹל וְתִשְׁלֵם כָּל הַמְּלָאכָה

ככ>תוב> ותשלם כל המלאכה אשר עשה המלך שלמה בית יי ויבא שלמה את קדשי דוד אביו את הכסף ואת הזהב ואת הכלים נתן באצרות בית יי < (מל"א ז, נא)

ונ>אמר> ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה לצאת בני ישראל מארץ מצרים בשנה הרביעית בחודש זו הוא החדש השני למלך שלמה על ישראל ויבן את (!) הבית ליי (מל"א ו, א)

ונ>אמר> ובשנה האחת עשרה בירח בול הוא החדש השמיני כלה הבית לכל דבריו ולכל משפטיו ויבנהו שבע שנים (מל"א ו, לח)

28 בידת] יו"ד תלויה נ

שנאמר בה 'מעולם נסכתי' (מש' ח, כג). 19 סמכו יד: נתנו יד, התנדבו. משכן שני: המשכן שבמדבר, שחנכתו היא השנייה במניין החנוכות. 20 עתודים... חמשה חמשה: כפירוס קרבנות השלמים של כל נשיא, על פי ב'מ' ז, יג-יז ועוד. לתמכה: לתמוך, להביא. 21 פרים... לסמוכה: 'ולזבח השלמים בקר שנים' (שם, יז). ושעיר... לסמוכה: ולצרף אליהם 'שעיר עזים אחד לחטאת' (שם, טז). 22 צור לכפר בם: כדי שהקב"ה יכפר לישראל על ידם. ארוכה: רפואה, וכאן במשמעות: סליחה. 23 קערה... וקטורה: גם הם ממתנות הנשיאים (ראה שם, יג-יד). 24 רצון: ברצון. אדיר המלוכה: את הקב"ה. 25 שוכלל: נשלם ונחנך. שליש: רמז לחנוכה השלישית, היא 'חנכת הבית לדוד' (תה' ל, א). מנגן... הליכה: דוד. 26 תם: נשלם. רביעי: המקדש בימי שלמה, שחנכתו היא החנוכה הרביעית. תומך ממלכה: זה שהממלכה נכונה בידו, שלמה (השווה מל"א ב, מו). 27 בחודש זה יסדו: על פי מל"א ו, א. ולחנוכתו זכה: יורד אל הטור הבא: 'בירח בול'. 28 בירח בול: על פי מל"א ו, לח.

שרשרת הפסוקים: 1 ותשלם כל המלאכה וגו': הפטרת שבת חנוכה בארץ ישראל, על פי מסכת סופרים כ, ח (מהדורת היגר, עמ' 349). 2 ויהי בשמונים וגו': ראה לעיל, טור 27. 3 ובשנה האחת עשרה וגו': ראה לעיל, טור 28.

ונ>אמר< ברוך יי אשר נתן מנוחה >לעמו ישראל ככל אשר דבר לא נפל דבר
אחד מכל דברו הטוב אשר דבר ביד משה עבדו> (מל"א ח, נו)
ונ>אמר< זאת מנוחתי >עדי עד פה אשב כי אֶותִיה> (תה' קלב, יד)
ונ>אמר< לכל זמן ועת לכל חפץ תח>ת> השמים> (קה' ג, א)
ונ>אמר< ושכנתי בתוך בני ישראל> אל ולא אעזב את עמי ישראל> (מל"א ו, יג)

ב' יִשְׂרָאֵל וּבְיָוִם נָחַת וְחֲנֹךְ מִקְדִּישִׁים פְּעָמִים
30 רֹחֲשִׁים הֵלֵל לְשׁוֹכֵן שָׁמַיִם
בְּרָכוֹת יַעֲנִיק בְּתַחֲתִית גְּשָׁמֵי מַיִם
יְחַיֵּינוּ מִיּוֹמִים

ב>רוך...< מחיה

ג יָקָר וְיַעֲוֹד חֲמִישִׁי עַל יַד נְאֻמָּן כֹּהֲנִי
סֹדֶר וְשׁוֹכֵל לְאַחַר שְׁבָעִים תַּחַת מַעֲזֵי
35 פָּצוּ פֶה כֹהֵן וְנָבִיא עִם אָמוֹנִי
זֶה הַשָּׁעַר לִי

הֲלֹא שְׁשִׁי בְּנִיצוּחַ בְּנֵי חֲשִׁמוֹנִי
כֹּהֲנֵי מִשְׁחַת שׁוֹכֵן מַעֲזֵי

34 תחת] לפניו מחוק תעד(?) ג

4 ברוך... מנוחה וגו': פסוק מעניין בניית המקדש, והמילה 'מנוחה' רומזת גם למנוחת
השבת. 5 זאת מנוחתי וגו': גם פסוק זה עוסק במקדש שבירושלים תוך שימוש ב'מנוחתי'.
6 לכל זמן וגו': ייתכן שהפייטן מכוון שלכל חנוכה נקבע הזמן המתאים לה, מעין מה
שדרשו על פסוק זה (שלא מעניין חנוכות) בפסדר"כ בחדש השלישי ז (מהדורת מנדלבוים,
עמ' 208): "'לכל זמן", זמן היה לאדם הראשון שנכנס לגן עדן... וזמן היה לו שיצא...
זמן היה לו לנח ולבניו שיכנסו בתיבה... וזמן היה לו שיצא... זמן היה לו לאבינו אברהם
שתינתן מילה על ידו' וכו'. 7 ושכנתי וגו': פסוק מעניין השראת השכינה במקדש.

ב' 29 נחת וחנך: ראה לעיל, 4. מקדישים פעמים: כנראה: מצרפים בתפילתם שתי קדושות
(שבת וחנוכה). 32 יחיינו מיומים: הושע ו, ב.

ג 33 יקר: נתעלה, נתכבד; ואפשר לנקד גם: יָקָר, ונשוא המשפט יהיה 'סודר ושוכלל'
שבטור הבא. ויעוד חמישי: המקדש השני שחנוכתו היא החנוכה החמישית. נאמן כהני:
עזרא הסופר. 34 לאחר... מעני: אחרי שבועים שנות גלות בבל. 35 פצו פה: פתחו פיהם
בשיר. כהן ונביא: הכהן הוא שוב עזרא, והנביא כנראה חגי. עם אמוני: עם כל עם ישראל;
וייתכן שיש לנקד: וְנָבִיא עִם אָמוֹנִי. 36 זה... ליי: תה' קיח, כ. 37 ששי: החנוכה
השישית. בניצוח: כנראה לשון ניצחון (על היוונים), אך אפשר שהוא לשון זמר. 38 כהני...
מעוני: כינוי לחשמונאים: הכהנים המשוחים לכבוד ה' ('שוכן מעוני', ו'מעוני' כינוי לשמים).

הָלֵל שְׁמוֹנָה כָּלְלוּ וּפָצוּ נִיגוֹנֵי
40 כִּי גִבֵּר עָלֵינוּ חֲסִדּוֹ וְאַמָּתָּהּ יִי

נִרוֹת לְהַדְלִיק בְּמִיטָב שְׁמִנֵי
חֲנֻכָּה לַעֲשׂוֹת בְּשִׂמְחַת שְׁשׁוֹנֵי
זָכָר קְדוֹשָׁה בְּשִׁבְתוֹתַי וְזִמְנֵי
טוֹב לְהוֹדוֹת לִי

ככ>תוב> מזמור שיר ליום השבת <טוב להודות ליי ולזמר לשמך עליון> (תה' צב,
א-ב)

ונ>אמר> מזמור שיר חנכת <הבית לדוד> (תה' ל, א)
ונ>אמר> מזמור שירו ליי <שיר חדש כי נפלאות עשה הושיעה לו ימינו וזרוע
קדשו> (תה' צח, א)
ונ>אמר> הללו את יי כל גויים <שבחוהו כל האמים> (תה' קיז, א)
ימלך <יי> לעולם <אלהיך ציון לדר ודר הללו יה> (תה' קמו, י)
ואת>ה> קדוש יושב תהלות ישראל> (תה' כב, ד)

אל נא

ד 45 אֲדַרְתָּ מֵאֵז מְשַׁכְּנוֹת כְּבוֹדְךָ

39 כללו: השלימו. ופצו ניגוני: ואמרו בניגנה (את הפסוק הסמוך הלקוח מן ההלל); אמירת
הלל על ידי החשמונאים נזכרת בפיוטים רבים, כגון בקרובת החנוכה הקלירית 'אעדיף כל
שמונה': 'קראו הלל ושיר בנר חנוכה' (ע' פליישר, מבנים סטרופיים מעין-אזוריים בפיוט
הקדום, בספר: השירה העברית בספרד ובשלוחותיה, ירושלים תש"ע, א, עמ' 90, וכאן
הובא על פי נוסח כ"י אוקספורד, בודלי [2707/6] Ms. Heb.f. 37 דף 27). 40 כי...יי: תה'
קיז, ב. 41 במיטב שמני: בשמן הטוב ביותר, השווה למשנה מנחות ח, ד: 'שלשה זיתים
ובהן שלשה שלשה שמנים... הראשון למנורה'; ואף אם הלכה זו נוגעת להדלקת המנורה
במקדש, גם נר חנוכה הקפידו להדליק בשמן זך (השווה אליצור, פינחס הכהן [לעיל, הערה
38], עמ' 506, שורות 20-21). 42 בשמחת ששוני: סמיכות הנרדפים.

שרשרת הפסוקים: 1 מזמור שיר ליום השבת וגו': שיר של יום של שבת. 2 מזמור שיר
חנכת וגו': שיר של יום של חנוכה (ע' פליישר, תפילה ומנהגי תפילה ארץ-ישראליים
בתקופת הגניזה, ירושלים תשמ"ח, עמ' 173). 3 מזמור שירו וגו': שיר של יום של בני
ארץ ישראל בראש חודש (פליישר, שם), והפייטן הוסיפו כאן כנראה משום ראש חודש טבת
החל בחנוכה. 4 הללו וגו': פסוק מן ההלל (ראה לעיל, 39).

ד הפייטן מסכם בקטע זה את שש החנוכות שנזכרו בפיוטים הקודמים, ומזכיר בסופו את
החנוכה השביעית. 45 אדרת: פיארת ורוממת. מאז: בעת בריאת העולם. משכנות כבודך:

וְשִׂאתֶם לְשַׁכְנֶךָ בְּמוֹ לִי־חֲדָךְ
 יִישְׂרְתֶם בְּתַעֲצוֹם הוֹדִיךְ
 יִצוּרִים כְּבָרְאֲתָה וְחִנְכָּתָה חֲלָדֶךָ
 שְׁכַלְלֶתֶם וְתִשְׁבּוֹת מְכַל מַעֲבָדֶךָ
 50 וְתִבְרַךְ שְׁבִיעִי וְתַצֹּה עִם יְדִידֶךָ
 עֲנֹגוּ שֶׁבֶת כִּי בֵן צוּיֶת בְּפִקּוּדֶיךָ
 הוּא יוֹם חֲנֻכַּת זְבוּלְךָ כּוֹנֵנָה יְדִיךָ
 הַשְׁנִי אֶהֱל עֲשֵׂה עֲנִיו לְכַבּוּדֶךָ
 כֵּן הַשְׁלִישִׁי עֲשֵׂה דָוִד עֲבָדֶךָ
 55 הָרְבִיעִי בְּנֵה יְדִידֶיךָ יְחִידֶךָ
 נְחֻמֶּיךָ וְעֲזָרָא חֲמִישִׁי עֲשׂוּ לָךְ לְבָדֶךָ
 חֲשִׁמוֹנִים עֲשׂוּ שְׁשִׁי צְרִימוּ בְּאֲבָדֶךָ
 זָכֵר לְדוֹרוֹת קִבְעוּהוּ לְזִכְרָה אֶת חֲסִדֶךָ
 קְדוֹשׁ הַחִישָׁה הַשְׁבִּיעִי כִּי אֵין צוֹר מִלְּבָדֶךָ
 60 קְדָשְׁךָ בְּנֵה כִּי אֵין אֱלֹהִים בְּלַעֲדֶיךָ
 חֵי וְקִים מִרוֹם <נִּירָא> וְקִדּוּשׁ <

ובכן מזמור שיר ל'יום' הש'בת

ה שֶׁבֶת אֲדָרְתָּה בּוֹחֵר אוֹם טוֹבָת
 חֲנוּכָּה גִדְלָתָה דּוֹרֵשׁ אֶרֶץ זָבֵת

כאן אולי כינוי לעולם כולו, שהרי 'מלא כל הארץ כבודו' (יש' ו, ג), אך ייתכן שטורים 45-48 עוסקים בבריאת השמיים. 46 נשאתם לשכנך: רוממתם להיות לך למשכן. 48 יצורים... חלדך: משמע הטור: כאשר בראת את היצורים וחינכת את העולם. 49 ותשבות מכל מעבדך: בשבת בראשית. 50 ותברך שביעי: על פי בר' ב, ג. ותצוה עם ידידיך: וצוית את ישראל (ויורד אל הטור הבא: 'ענגו שבת'). 51 ענגו שבת: על פי יש' נח, יג. 52 הוא: השבת הראשונה שבה הושלם העולם. זבולך כוננה ידיך: העולם המצויר כאן כמקדש (משום שחנוכתו זכתה להימנות בין חנוכות המשכן והמקדש); וללשון השווה שמ' טו, יז. 53 השני: החנוכה השניה. אהל: אהל מועד. ענין: משה (במ' יב, ג). 54 השלישי: החנוכה השלישית. 55 הרביעי: המקדש הראשון, שחנוכתו היא החנוכה הרביעית. ידידיה: שלמה (שמ"ב יב, כה). 56 חמישי: חנוכה חמישית. 57 ששי: חנוכה שישית. צרימו באבדך: כאשר הכנעת לפניהם את אויביהם, היוונים. 58 זכר לדורות: חג החנוכה. 59 השביעי: החנוכה השביעית, היא הגאולה לעתיד לבוא. אין... מלבדך: השווה תה' יח, לב. 60 אין... בלעדך: ראה תה' שם.

ה 61 אדרתה: רוממת. אום טובת: כמו 'אום טובה' (בסיומת ארכאית לשם החרוז, על דרך 'נחלת' [תה' טז, ו], ובדומה בטורים 65, 67, 68), כינוי לישראל. 62 דורש... זבת:

שַׁבָּת הִנַּחֲלָתָהּ וְקִדְשָׁתָהּ אֶל אֲשֶׁר שַׁבָּת
חֲנֻכָּה <כַּה> זִכְרָתָהּ חוֹמֶל עַל עַם כְּבַבְתָּ

שַׁבָּת <ת> טִיעַמָּת יוֹסֵד רוֹם בְּחַבְתָּ 65

חֲנֻכָּה <כַּה> כָּלִלָתָהּ לוחֶם מִלַּחְמוֹת הַבַּת

שַׁבָּת <ת> מְנוּחָה נָתַתָּה לְעַמְּךָ לְחוּבָת
חֲנֻכָּה <כַּה> סִימָתָה עֲשׂוֹת בְּמִקְהֶלֶת רַבָּת

שַׁבָּת <ת> פִּיאָרְתָהּ צוֹר וְקִדְוָשָׁה לֹא יוֹשַׁבְתָּ
חֲנֻכָּה <כַּה> קִבְּעָתָהּ רַעֲיָתְךָ וְנִירוֹתֶיהָ לֹא שַׁבָּת 70

שַׁבָּת <ת> שְׁמָרָה תְּמִידָה הַחֲפָצָה קִרְבָּת
חֲנֻכָּה <כַּה> שׁוֹרְרָה בָּהּ וּבִיּוֹם זֶה מְזֻמּוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת

יִמְנֶנּוּ שְׁשֶׁה חֲנוּכּוֹת וּשְׁבִיעִית אָנּוּ מִיְּחִלִּים
שׁוֹכְלִלוּ בְּחֻדּוֹת כָּלָם וּשְׁשׁוֹנוֹת כְּפּוֹלִים
וְעָדוּ עַל יְדֵי אֱלֹהִים וְצָדִיק מִקְהֶלֶים 75
עֹנֵן[ד]וּ כְּתָרִים שְׁשֶׁה וּמַעֲזוּזִים כָּלּוּלִים
הַשְׁבִּיעִית תִּבְאָ לְבָשָׁר לְבָבוֹת אֲמוּלִים

72 אחרי סור זה נוסף אולי פז או פז נ

הקב"ה הדורש את ארץ ישראל (על פי דב' יא, יב), שהיא 'זבת חלב ודבש' (שמ' ג, ח ועוד; ולצורת 'זבת' השווה 'ועֲשֵׂת את התבואה' [וי' כה, כא]). 63 אל אשר שבת: השווה ללשון תפילת השבת בברכת היוצר. 64 על עם: על ישראל. כבבת: כבבת עינו (בהשמטת הסומך). 65 טיעמת: ציווית. יוסד רוֹם: יוסד שמים, הקב"ה. בחבת: באהבה. 66 כללתה: ייפית. לוחם... הבת: הקב"ה הלוחם את מלחמות ישראל (שהם כבתו; השווה שהש"ר ג, ב: 'היה מחבב יותר מדאי הקב"ה לישראל וקראן בתי'). 67 לחובת: לחובה ומצווה. 68 סיימת: קבעת. במקהלת רבת: בקהל רב; וייתכן לנקד: בְּמִקְהֶלֶת. 70 רעיתך: כנראה כמו: לרעייתך, לישראל. ונירותיה לא שבת: ונרות החנוכה אינם בטלים לעולם; השווה במ"ר טו, ו (=תנחומא בהעלותך ה): 'הקרבנות כל זמן שבהמ"ק קיים הם נוהגים, אבל הנרות לעולם אל מול פני המנורה יאירו', וראה רמב"ן לבמ"ר ח, ב המסביר שהמדרש מכוון לנרות החנוכה (הערת הרב י"י סטל). 71 תמידה: הה"א נראית מעט רחוקה מהמילה, ואולי יש סימני נקודות לפניה ולאחריה, וייתכן אפוא שצריך להיות 'תמיד'. החפצה קרבת: המבקשת את קרבת ה' (שוב בהשמטת הסומך). 72 שוררה בה: שירי הלל והודיה. וביום זה... השבת: ואילו ביום זה, השבת, שרים 'מזמור שיר ליום השבת'. 73 יומנו: זומנו, סודרו. 75 וצדיק מקהלים: אולי הכוונה שאת החנוכה הראשונה עשה ה', אך כל אחת מהחנוכות האחרות עשה מנהיג צדיק שעמד לישראל ('מקהלים' – קהל ישראל). 76 עונן[ד]: קושטו, אך הקריאה מסופקת, ואולי הוא 'עוטר' ומעוזנים: כנראה: ומבצרי עוז (הם המקדשים שחונכו בעבר); ולצורה השווה יש' כג, יא. כלולים: כלילי יופי. 77 לבבות אמולים:

חַיִּילִים לְקַבֵּץ בְּבִנְיָן מְכוֹן גְּבוּלִים
 וְבוֹדִים לַעֲלוֹת שְׂמֵחִים [ו]חֲדִים צוֹהֲלִים
 קְדוּשִׁים [י]ק[בִּיץ לְעִירָם דְּגָלִים דְּגָלִים
 כְּעוֹלֵי רְגָלִים [...] גְּ... ... גְּ... אֲוִלִּים

80

ובכן אל נא לע>ולם> תע>רץ<

ובכן ויהי ביום כלות משה

אֲשֶׁרִי עֵין רְאָתָהּ שְׂכִינַת צוּר מַחֲשָׁה
 בְּיוֹם עֲמִידַת אֹהֶל וְאֵל לְכָבוֹדוֹ מִדָּשָׁה
 ג[...]. נָא וְכֹס מִשְׁכָּנִי וְלֹא תִדּוּם וְל[א] תַּחֲשָׁה
 וְיִהְיֶה בְּיוֹם כָּלוֹת מִשְׁ>ה< 85

דְּבָרוֹ נְשִׂאִים לְצִיר אֵל מְקוֹה כָּל שׂוֹאֵל
 הֲלֹא נַעֲשֶׂה חֲנוּכַּת מִזְבֵּחַ פּוֹדָה וְגוֹאֵל
 וַיִּגִּשּׁוּ מִנְחָתָם וְקִרְבָּנוֹתָם כְּהוֹאֵל
 וַיִּקְרִיב נְשִׂאֵי יִשְׂרָאֵל

וְזָבַד מִנְחָתָם בְּהַגִּישָׁם פָּנֵי קוֹנָם 90

לבוותיהם האומללים של ישראל בגלות; והלשון על פי יח' טז, ל. 78 חיילים: את המון ישראל. בבנין מכוון גבוליים: בבניין המקדש ('מכוון', על שום מל"א ח, יג) בגבול ישראל. 79 [ו]חדים: ושמחים (מלשון חדוה). 80 [יק]ביץ: מסופק, ואפשר להשלים גם: '[תק]ביץ' או '[לק]ביץ', אך גם סוף המילה אינו ברור.

ו סיומות מקראיות: במ' ז, א ואילך. 82 אשרי עין ראתה: ללשון השווה פיוטי 'אשרי עין' שאחרי סדרי עבודה (ראה גולדשמידט, מחזור ליום כיפור [לעיל, הערה 50], עמ' 486). צור מחשה: כינוי להקב"ה, על שום יש' מב, יד. 83 מדשה: הניקוד על פי כתב היד אך משמעו אינו ברור, ושמא הוא כמו 'מִדְשָׁא', והכוונה: ולכבוד המשכן הקב"ה מברך את כל העולם בצמיחה ובפריון. 84 ג[...]. משכני: ניתן להשלים אולי 'ג[ל]' או 'ג[ש]', והטור כולו תפילה אל הקב"ה שישרה שכינתו במשכן, ומשמעו: היגלה ('ג[ל]') או קרב ('ג[ש]') נא וכסה את משכני בענן כבודך. ולא תחשה: השווה יש' סב, א. 86 לציר: אל משה. אל... שואל: כנראה דברי הנשיאים, ומשמעם: הקב"ה הוא מקור תקווה ('מקוה', השווה יר' יד, ח; יז, יג) לכל הפונים אליו (ולכן יש לכבדו, כמפורש בטור הבא). 87 מזבח פודה וגואל: מזבח ה'. 88 כהואל: כנראה מילת מילואים, וקשה לקבוע אם היא מוסבת על הקב"ה, ומשמעה: כשרצה בקרבנם, או על הנשיאים, וביאורה: כאשר הם הואילו ורצו בכך. 89 ויקריב: צ"ל כפסוק: ויקריבו. 90 זבד: מתנת. פני קונם: לפני הקב"ה.

חֶלֶב פָּרִים וּכְבָּשִׁים לְחֶנֶךְ בֵּית מִן[עוֹנָם]
טָכוּס קְטוֹרֶת

ז

[... ...] אֹם מִיד מֶלֶךְ רְבִיעִי
הִלֵּל פָּצְחוּ עַל זֶה בַּחֲדָשׁ הַתְּשִׁיעִי
95 כֵּן תִּפְדְּנוּ לְהוֹדוֹת עַל נִסִּיךְ מוֹשִׁיעִי
הִיא עֲשֵׂתָה שְׁמוֹנָה בְּהִלֵּל לְהוֹדִיעִי
נָחִיָּה בַּיּוֹם גְּאוּלָּת כָּל זֶרַע יְדוּעִי
חֻקֵּי תִהְיוּת לְעוֹלָם לְךָ נָשִׁיר גּוֹאֲלִי וּמוֹשִׁיעִי
זָכַר קְדוּשָׁתְךָ לֹא נַעֲדִיר בְּאַבְדָּךְ מְכַנִּיעִי
100 קָדֵשׁ נִקְדָּשׁ לְשִׁמְךָ אֱלֹהִים יְיָ רוּעִי

ובכן ונעריצך אלהינו

ח

אֶת מִי נוֹעֲצָתָ בְּשִׁכְלֶלְךָ אִפְדָּנִי מְרוֹמִים
בְּהַשְׁלִימְךָ דוֹק וְגִיָּא וְתַכְלִית כָּל הַדּוּמִים
גְּבוּרָתְךָ הוֹדַעְתָּה מֵאֵז לִיצִיר קְדוּמִים
דֶּרֶךְ חֲכָמָתְךָ מֵהֶם הֵעֲלַמְתָּה בְּתַעֲלוּמִים

94 זה] ה מתוקנת מ"א נ 104 מהם העלמתה] הסתרתה מהם א

91 בית מ[עונ]ם: את המשכן, וייתכן להשלים גם: מ[כונ]ם (ראה לעיל, טור 78). 92 טכוס: סידור; והטור הבא היה בוודאי: ויביאו את קרבנם (במ' ז, ג).

ז 93 מלך רביעי: מתבקש כאן (על פי ההקשר, המדבר בהצלת ישראל [אום'] בחנוכה) כינוי למלך יוון, ואולי הוא מכונה 'רביעי' משום ציורו כקרן הרביעית בחזון דניאל (ח, ת-יב). 94 הלל פצחו: השווה לעיל, בביאור לטור. 39. על זה: על התשועה מיד היוונים. בחדש התשיעי: בימי החנוכה שבחדש כסלו. 96 היא: כנסת ישראל. שמונה: ימי החנוכה. 98 חוקי תהלות: מצוות ההלל. 99 באבדך מכניעי: כאשר תאבד את אויבינו. 100 יי רועי: תה' כג, א.

ח גם פיוט זה מוקדש לשבע החנוכות, תוך הרחבה גדולה של החנוכה השישית, שהיא מעניין היום. 101 את מי נועצת: על פי יש' מ, יד. אפדני מרומים: כינוי לשמים המתוחים כאוהל (השווה שם כב), ועל שום הציור 'אהלי אפדנו' (דנ' יא, מה). 102 דוק: השמים, על שום יש' מ, כב. וגיא: הארץ. ותכלית כל הדומים: והשלמת כל הנבראים בארץ, שהיא כהדום רגליו של הקב"ה (השווה יש' סו, א). 103 ליציר קדומים: לאדם הראשון. 104 מהם: מבני האדם; וכוונת הטורים ככל הנראה לומר שניתן ללמוד על גבורת הקב"ה מתוך

- 105 הלא ככלתה נחתה והשקטתה כל יקומים
והיא מנוחת חנוכת שמי רום ועמקי תהומים
ורזתה עניו עשות משכן ואהל במיני רקמים
חנכה שנית בקרבנותיו בפרים ואלים תמימים
טעם משיחך לחנך משכן שילה בעיר שלימים
110 יעץ עשות חנוכה שלישית בעמך העצומים
כמו בנה ידידיה בית יער בשרתו בחלומים
לך אתמיד מלוכה אם תלך בארץ תמימים
מחלום ער ועש חנוכה רביעית מעשיו להתמים
נחץ עזרא לאחר שבעים בגלות לב קמים
115 סיים בית קדשך בנדבכי אבן גלל וטורם מסוימים

105 והשקטתה] ה' תלויה א 106 ועומק א 107 זירותה א ואולי גם נ 108 חנכה] חניכם
א 109 שילו א / בעיר שלימים] בזבחי שלמים א 110 עשות] בין השיטין א 112 בארץ]
בדרכי א 113 מחלום ער] מ ואחריה רוות א 115 בית] מתוקן מבייתך א / בנבכי (?) א
/ וטורים א / מסוימים א

התבוננות בבריאה, אך אי אפשר לעמוד על חקר חכמתו. 105 ככלתה: כאשר כילית
מלאכתך, ביום השביעי. 106 מנוחת... תהומים: מנוחת השבת, עם השלמת הבריאה, היא
החנוכה הראשונה: חנוכת שמים וארץ. 107 עניו: את משה. במיני רקמים: מיריעות
מגוונות ומסך 'מעשה רקם' (שמ' כו, לו ועוד). 108 חנכה שנית: במקבילה: חניכם שנית,
ואפשר שנוסח זה עיקר; ומכל מקום מכוון כאן הפייטן לחנוכה השנייה, היא חנוכת המשכן.
בפרים ואלים: על שום קרבנות הנשיאים (ראה לעיל, 20–21). 109 טעם: ציוה. משיחך:
דוד. לחנך... שלימים: נראה שהכוונה להעלאת הארון שגלה ממשכן שילה לירושלים ('עיר
שלימים', על שום שמה 'ש'לם'). 111 כמו: כאשר. ידידיה: שלמה. בית יער: קריאת 'יער'
מסופקת, וייתכן שכתוב 'יעד'; והוא כינוי למקדש, ולנוסח 'יער' – על שום מל"א ז, ב,
והשווה במ"ר יא, ג: 'למה נקראת בית המקדש יער הלבנון, לומר לך, מה יער עושה פירות
אף בית המקדש הצורות שהיו בקירותיו... היו עושים פירות'. ואם יש לקרוא 'יעד', הכינוי
הוא על שום התכנסות ישראל והתוועדותם במקדש, ככינוי המשכן 'אוהל מועד'. בחלומים:
בחלום המתואר במל"א ג, ה-יג. 112 לך... תמימים: על פי הבטחת ה' לשלמה בנבואה
שאחרי חנוכת המשכן: 'ואתה אם תלך לפני כאשר הלך דוד אביך בתם לבב ובישר לעשות
ככל אשר צויתך... והקמתי את כסא ממלכתך על ישראל לעלם' (שם ט, ד-ה). 113 ער:
התעורר (מל"א ג, טו). ועש חנוכה רביעית: וחנך את בית המקדש הראשון. מעשיו להתמים:
כדי לעשות מעשים טובים. 114 נחץ: מיהר. שבעים: שבעים שנה. לב קמים: כינוי
לבבל, על שום יר' נא, א. 115 בנדבכי אבן גלל: על שום עזרא ו, ד. וטורם מסוימים:
בר' בתיבת 'וטורים' ניכר תיקון, ואולי ניסו להפכה לה' (כדי לגרום 'ושוהם?'); והניקוד
בפנים על פי כ"י א, ומשמעו אולי: וביניהם נדבכים קבועים (הם נדבכי העץ הנזכרים שם).

עַשׂ חֲנוּכָּה חֲמִישִׁית וְהִקְרִיב תּוֹרִין וְדִכְרִין שְׁלִימִים

פָּצְחוּ יוֹנִים פֶּה לְהַשְׁלִיךְ עַל אֵיזְמַתְךָ מִהַלּוּמִים

צָדֵק לְהִרְחִיק מֵהֶם וּלְהַעֲנִיקָם כְּתָמִים

קְדוּשַׁת שַׁבָּת לְהַשְׁבִּית וּמִתּוֹרָה הָיֹת נֶאֱלָמִים

רִיחָקוֹם מִמִּלָּה הָיֹתָם כְּעֶרְלִים אֲשָׁמִים 120

שְׁתִּילִימוֹ לְחַלֵּל בְּנוֹתֵימוֹ לְהִזְנוֹת בְּזִיעוּמִים

תְּמִימוֹתָם לְהַסִּיר פָּנֶיךָ הָיֹתָ כְּלוּמִים

יָעַר לְחַלֵּל בַּחֲזִירִים מְזוּהָמִים

שָׁמַךְ לְהַשְׁכִּיחַ מִפִּימוֹ בְּכָל יוֹם כְּדוֹבִים נוֹהָמִים

וְתִקְנָא לְשָׁמַךְ מִכַּפֵּר אֲשָׁמִים 125

עֲמָדוֹ עַל נַפְשָׁם לִנְגֹד כָּל לְאוּמִים

הֵם בְּנֵי יוֹחָנָן הַכֹּהֲנִים הַיְקָרִים הַנְּעִימִים

117 פצחו] פערו א 118 להעניקם א 119 להשבית] מתוקן מ'להקדיש א 120 היות א
121 בזעומים א 122 תמות[ם] א

116 תורין ודכרין: פרים ואילים (השווה שם ט). 117 פצחו: אמרו, ביקשו; ובמקבילה: פערו, כלומר פערו פיהם. איזמתך: ישראל, על שום שה"ש ו, ד; י. מהלומים: כמו מהלומות, גזרות קשות. 118 צדק: את חוקי התורה. ולהעניקם כתמים: ולגרום להם לעוונות המשולים לכתמים (השווה יר' ב, כב). 120–119 קדושת שבת להשבית... ריחקום ממילה: השווה למסופר במגילת אנטיוכוס (מובא כאן על פי הנוסח העברי שהדפיס י' דוב [בער], סדר עבודת ישראל, רדלהיים תרכ"ח, עמ' 441): 'עתה בואו ונעלה עליהם ונבטל מהם את הברית אשר כורת להם, שבת, ראש חודש ומילה'. 121 שתילימו: את זרעם. בנותימו להזנות: השווה ירושלמי כתובות א, ה, דף כה ע"ג (מהדורת האקדמיה ללשון העברית, סוף עמ' 957): 'בראשונה גזרו שמד ביהודה... והיו הולכין ומשעבדין בהן ואונסין את בנותיהן, וגזרו שיהא איסטרטיוס בועל תחילה'. בזיעומים: כדי להכעיסם. 122 תמימותם להסיר: כדי שישראל יסורו מדרכם התמימה, דרך התורה. פניך היות כלומים: ויהיו נכלמים בבואם לפני ה'. 123 יער: את המקדש (ראה לעיל, 111). לחלל בחזירים מזוהמים: ראה מגילת אנטיוכוס שם: 'ויבן במה בבית המקדש... במקום ההוא שחטו את החזיר ויביאו דמו לעזרת הקודש'. 124 שמך... נוהמים: והיוונים התאמצו בכל יום להשכיח את שם ה' מפי ישראל. וללשון 'כדובים נוהמים' השווה יש' גט, יא, והדימוי לדובים כאן הוא לאויבי ישראל, אך במגילת אנטיוכוס (שם, עמ' 443) נאמר דווקא על בני מתתיהו ש'מדובים הם ממהרים'. 125 מכפר אשמים: כינוי-פנייה להקב"ה. 126 עמדו על נפשם: נושא הטור הם בני יוחנן הנזכרים בהמשך, וללשון השווה אס' ח, יא; ט, טז. 127 בני יוחנן הכהנים: יוחנן הכהן הגדול הוא הגיבור הראשי בתחילת מגילת אנטיוכוס, אך בהמשך נמנה יוחנן כאחד מחמשת בני מתתיהו, ואולי היה לפני הפייטן נוסח אחר המספר דווקא על גבורתם של בני יוחנן.

הָרָגוּ נִיקְנוֹר וּבְגָרָס וְכָלֵל הָעַמִּים
 כָּלֹ שְׁנֵהֲבִים וְרוֹכְבֵימוּ בְּעֶצֶב מֵהִלּוּמִים
 הִכְרִיתוּ יְיוֹנִים בְּזִרְעוֹךָ מֵלֹא רַחֲמִים 130
 נָחוּ וְשָׁקְטוּ לְאַחַר שְׁלֹשׁ פְּעָמִים
 בָּאוּ לְהַדְלִיק נְרוֹת לְכְבוֹדְךָ הַצּוֹר תָּמִים
 נָתַנוּ עֵינֵינוּ וּמִצָּאוּ פֶּךְ אֶחָד בְּחוֹתָמִים
 יַעֲצוּ לְהָאִיר וְהִנֵּה שְׁמוֹנָה בְּסִיּוּמִים
 וְקוֹבְעִים שְׁמוֹנָה לֵילּוֹת וְגַם יָמִים 135
 שְׁמַחָה לְחֹדֶשׁ בָּם וּמֵהִלָּלִים הַלֵּילּוֹת גְּמוּרִים מְקוּיָמִים
 פִּידוֹת וּפְרָקָן כְּנַעֲשָׁה בָּמוֹ וְיִשׁוּעוֹת נִתְּאָמִים
 הִיא חֲנֻכָּה הַשְּׁשִׁית הָעֲשׂוּיָה בְּקִיּוּמִים
 שְׁלַח יִשְׁעֶךָ אֱלֹהֵינוּ וּבִשָּׁר בּוֹ אוֹם רַחוּמִים

128 העממים] מתוקן מ'העמים נ 130 בזרועך] ד מסופקת נ

128 הרגו ניקנור ובגרס: ניקנור הוא המשנה למלך שהרג יוחנן הכהן על פי מגילת אנטיוכוס, ובגרס (או בגריס) הוא שליחו של אנטיוכוס לנקום את דמו של ניקנור, וגם הוא נהרג במלחמה. וכלל העממים: על פי מגילת אנטיוכוס (שם, עמ' 442): 'אז [אחרי הריגת ניקנור] יצא יוחנן בן מתתיה ביום ההוא וילחם בעמים ויהרוג בהם הרג רב'. 129 כל שנהבים ורוכבימו: הרגו את הפילים ('שנהבים', על פי מל"א י, כב) ואת רוכביהם; השווה מגילת אנטיוכוס (שם, עמ' 444): 'ואלעזר היה מתעשק להמית הפילים'. בעצב מהלומים: במכות ('מהלומים', כמו מהלומות) הגורמות צער ועצב למוכים. 130 בזרועך: בעזרתך, בכוח ה'. מלא רחמים: כינוי-פנייה להקב"ה. 131 לאחר שלש פעמים: אחרי שלוש מערכות קרב נגד שליחי אנטיוכוס, המתוארות במגילת אנטיוכוס. 132 באו להדליק נרות: על פי מגילת אנטיוכוס (שם): 'אחרי כן באו בני חשמוני לבית המקדש... להדליק המנורה'. הצור תמים: כינוי-פנייה להקב"ה, על פי דב' לב, ד. 133 ומצאו פך אחד בחותמים: ראה שם: 'ויבקשו שמן זית וזך... ולא מצאו כי אם צלוחית אחת אשר היתה חתומה בטבעת הכהן הגדול'; והשווה גם בבלי שבת כא ע"א. 134 יעצו להאיר: נועצו להשתמש בשמן זה להאיר את המקדש. והנה שמונה: ובדרך נס הספיק השמן לשמונה ימים (מגילת אנטיוכוס שם; בבלי שבת שם). בסיומים: במכוון, בדיוק; ואפשר לפרש גם שהשמן דלק עד לסיומם, כלומר לסופם של שמונת הימים (הצעת ד"ר אבי שמידמן). 135-136 וקובעים... שמחה לחדש בם: ראה מגילת אנטיוכוס, שם: 'על כן קיימו בני חשמוני... לעשות שמונה ימים האלה ימי משתה ושמחה'. ומהללים הלילות גמורים: וקוראים בהם הלל שלם, ו'גמורים' כנראה על שום נוסח הברכה 'לגמור את ההלל', ובדומה בנוסח המקביל: 'נהגו גמירת הלל'. 137 כנעשה במו: כאשר נעשו להם. נתאמים: שהותאמו להם (מילת מילואים לצורך החרוז). 138 העשויה בקיומים: שנעשתה ונתקיימה. 139 אום רחומים: את ישראל הרחמנים (השווה מדרש שמואל כח, ז), או שהקב"ה מרחם עליהם.

- 140 וְחִנּוּכָה שְׂבִיעִית תַּחֲדָשׁ תּוֹלָה זְרוּמִים
פֶּאֶר כַּחֲתָן תַּכְלִיל אוֹם זְעוּמִים
טוֹבוֹת תְּבַשְׂרָנָה בְּמִרְבִּית שְׁלוֹמִים
חֹפּוֹת שְׁבַע תְּקוּמִים כְּנִיאוּמִים
זֶר פֶּאֶר תַּעֲנִיק בְּחִיכוּמִים
145 קְדוּשָׁתְךָ יְנוּבִבּוֹן מְעוּטֵי עַמִּים
קְדוּשׁ <ק> קְדוּשׁ <ק> קְדוּשׁ <ק> יַפְצִיחוֹן שְׁלֹשׁ פְּעָמִים

ככ>תוב> וקרא >זה אל זה ואמר קדוש קדוש קדוש יי צבאות מלא כל הארץ
כבודו> (יש' ו, ג)

141 [אום] ו כנראה מחוקה נ

140 תולה זרומים: כינוי־פנייה להקב"ה, שהוא תולה במאמרו את המים ('זרומים'), ש'המים העליונים תלויים במאמר' (בר"ר ד, ג, מהדורת תיאודור־אלבק עמ' 27). 141 פאר כחתן תכליל: תעטר בפאר כחתן (השווה יש' סא, י); ו'פאר' כאן גם לשון תפארת והוד וגם כינוי למצנפת הדורה (ראה שמ' כח, מ; יח' כד, יז). אום זעומים: את עם ישראל שזעמת עליהם והוצאתם לגלות (ותיבת 'אום' הנראית מחוקה אולי דווקא מקורית, שכן אליה מוסב כינוי המושא של 'תבשרנה' שבטור הבא, ואחרת צ"ל שם 'תבשרם'). 142 במרבית שלומים: בשלום רב. 143 חופות שבע תקומם: כנראה על פי האגדה ש'הקדוש ברוך הוא עושה לו למשיח שבע חופות של אבנים טובות ומרגליות' (פס"ר לז [שוש אשיש], מהד' איש שלום, דף קסג ע"א). כניאומים: כפי שהבטחת. 144 זר פאר: עטרת תפארת. בחיכומים: בחכמה. 145 ינובבון: יאמרו (מלשון 'ניב שפתיים'). מעוטי עמים: ישראל, על שום דב' ז, ז. 146 יפציחון: יאמרו.

ב. שבעתא לשבת חנוכה

ז חנכה

כִּי נֵר / אֹרֶךְ יָאִיר לְיוֹנָה מְיוֹמָנָה
 בְּרַחֲמֵיךְ שְׁעָה עֵתָר מְזוֹמָנָה
 בְּנַחַת וְחֶנֶךְ / גָּאוֹל עִם וְשִׁכְלָל קָרִית חָנָה
 בְּצֶדֶק / אָב מַגְנִינוּ כָּמוֹ בְּרֹאשָׁנָה
 בְּרוּךְ... <מגן

5 מְצוּהָ / דּוֹרֵשׁ הָאֵר לְנוֹי בְּתוֹשִׁיָּה
 הַמּוֹן הוֹרִיתָהּ בָּאֵר לְפוֹרְיָה
 בְּנַחַת <וְחֶנֶךְ> / זְבוּל בְּנָה וְכִנֶּס זְרוּיָה
 בְּצֶדֶק < / בֵּן נַעֲקֵד בְּמוֹרִיָּה / הַחֲיִינוּ בְּגִ' שֵׁם > כָּמוֹ בְּשִׁנְיָה
 בְּרוּךְ... <מחיה המתים>

ב. מקור: אוקספורד, בודלי Ms. Heb. f. 29 (2729/3) דף 33–44.
 נדפס: מ' זולאי, מפי פייטנים (לעיל, הערה 24), עמ' קעז–קעט (על פי הדפסת זולאי, 'הארץ',
 31/12/1948).

שינויי נוסח: ז חנכה] לפני הכותרת מתוק ז חנכה

ב. פסוק מסגרת: מש' ו, כג.

1 ליונה: לכנסת ישראל המשולה ליונה (ראה שה"ש ב, יד ועוד). מיומנה: זולאי פירש:
 חשובה, אך ניתן לבאר גם: הנבחרת ('ימן'='זמן', ייעד ובחר; הערת ד"ר אבי שמידמן).
 2 שעה עתה מזומנה: פנה לתפילת ('עתה') ישראל המזומנים לפניך בבתי הכנסיות.
 3 בנחת וחנוך: בשבת וחנוכה. עם: את ישראל. ושכלל: ובנה לתפארת. קרית חנה: את
 ירושלים (על שום יש' כט, א). 4 בצדק אב: בזכות אברהם אבינו. מגנינו: הגן עלינו
 (השווה בר' טו, א). כמו בראשנה: כמו בעת החנוכה הראשונה, היא חנוכת שמיים וארץ.
 5 מצוה דורש: אולי כינוי פנייה אל הקב"ה, המבקש שיקיימו את מצוותיו. האר... בתושיה:
 השב את האור למקדשי (שהוא 'נוה קדשך', שמ' טו, יג), בזכות התורה ('בתושיה'); אך
 ייתכן שצ"ל 'האר לנו', כמו בטור 10, והיו"ד אינה אלא כתם מקרי. 6 המון הוריתה:
 קשה והניקוד מסופק (ייתכן לנקד גם 'הוֹרִיתָה'), ואולי הוא כמו: להמון הוריתה, לימדת
 את התורה והמצוות לכלל ישראל. באר לפוריה: כדי לבאר אותן לישראל, המכונים 'פוריה'
 (על שום יח' יט, י). 7 זבול: את המקדש, והכינוי על פי מל"א ח, יג. זרוייה: את גלויות
 ישראל. 8 בצ' <דק>... במוריה: בזכות יצחק אבינו. כמו בשנייה: כמו שהחיינו בעת

החנוכה השנייה, היא חנוכת המשכן.

- ותורה אור / חיי עד להשית
 טעמי בינתה האר לנו יוצר בראשית 10
 בנחת וחקגך / יסח עיר צרים להנשית
 בצדק / תם קדוש רחמינו כמו בשלישית
 ברוך... האל הקדוש
- ודרך / כאור נוגה כוכבי מרעית
 לי תאיר ותכניע כל מבעית
 בנחת וחקגך / משושך תכליל עיר שעשוועית 15
 בצדק / עניו תניח לנו כמו ברביעית
 ברוך... מקדש
- חיים / נורא לעמך תן והאר לנו כעששית
 שמחות תעטר עת תוצי[א]ה חפשית
 בנחת וחקגך / עשה והצליחה ולה העשית
 בצדק / כהן תרצינו כמו בחמישית 20
 ברוך...

11 יסח: יעקור. עיר צרים: את מקום מלכות האויבים. להנשית: לשון ייבוש והחרבה.
 12 תם: יעקב אבינו (בר' כה, כז). קדוש: כינוי־פנייה להקב"ה. כמו בשלישית: כמו בעת
 החנוכה השלישית, היא חנוכת הבית לדוד. 13 ודרך כאור נוגה: על פי מש' ד, יח, והוא
 מושא הטור הבא: לי תאיר. כוכבי מרעית: של כוכבי הלכת, המכונים 'כוכבים שרועים'
 (על פי זולאי; וראה מדרש תדשא ו [יעלינק, בית המדרש, חדר ג, עמ' 168]). 14 כל
 מבעית: את כל מי שמפחיד את ישראל. 15 משושך: את ירושלים, 'משוש כל הארץ'
 (תה' מח, ג). תכליל: תשיב להיות כלילת יופי; ו'תכליל' בצד 'משושך' על שום איכה ב,
 טו. עיר שעשוועית: כינוי נוסף לירושלים, אולי על שום יש' ה, ז. 16 בצדק עניו:
 בזכות משה רבנו. תניח לנו: תגאלנו, ולשון 'תניח' רמז לברכת השבת. כמו ברביעית: כשם
 שהנחת לישראל בעת החנוכה הרביעית, היא חנוכת מקדש שלמה (וללשון מנוחה שם השווה
 ספרי דברים סו [מהד' פינקלשטיין, עמ' 132] ועוד: 'מנוחה זו ירושלם, שנאמר "זאת מנוחתי
 עדי עד" [תה' קלב, יד]). 17 חיים... תן: שיעורו: נורא (כינוי־פנייה להקב"ה), תן חיים
 לעמך. כעששית: כמנורה. 18 שמחות תעטר: השווה שמו"ר בא יט, ח: 'משל למלך
 שעשה לבתו שמחה גדולה, שהיתה נתונה אצל שונאים. אמר לה אביה, עשי אותה שמחה
 שעשיתי לך עטרה לראשך שלא תשכחי אותה'. עת... חפשית: זולאי הציע להוסיף: שמחות
 תעטר אם, כדי להסב אל 'אם' את כינוי הנקבה שב'הוציאה' וב'הצליחה' שבטור הבא, אך
 אין להוסיף זה רמז בכתב היד, ופייטנים עוברים לעתים מגוף אחד למשנהו כשהם מדברים
 על העם. 19 והצליחה: והצלח את דרכה (של כנסת ישראל); וייתכן לנקד גם בלא מפיק,
 והוא כמו 'עשה והצלח'. ולה העשית: וחשוב עליה לטובה (מלשון 'יתעשת', יונה א, ו; על
 פי זולאי). 20 בצדק כהן: בזכות אהרן הכהן. כמו בחמישית: כמו בעת החנוכה

תוכחות / ציוויך כְּעֻזְבְּנוּ מִסְרָתְנוּ בִּיד עוֹצִית וְכוּשִׁית
קִנְסוֹנוּ גַם יוֹנִים בְּעוֹלָם נִוְקָשִׁית
בְּנִחַת וְחֶגְגֶּךָ / רַחֲמֵינוּ כְּרַחֲמֶת כְּהִנִּי אוֹם תְּמוּשִׁית
בְּצִדָּקָה / מִקְנָא הֵטִיב לָנוּ כְּמוֹ בְשִׁשִּׁית
בְּרוּךְ... הַטוֹב

25 מוֹסֵר / שְׁבִטָּךְ עָבַר עַל אֲיוֹמָה הַצְנוּעִית
תְּכַפּוּהָ כְּשִׁדִּית מְדִית יוֹנִית הַגְרִית הַמְנַעִית
בְּנִחַת וְחֶגְגֶּךָ / יָהּ שִׁעָה וְתֵן עֹז הָהוּד יִשׁוּעָתְךָ הַיְדוּעִית
בְּצִדָּקָה / מִנְגֵּן חֵישׁ זִקָּה שְׁלוֹם לְעַמְּךָ בְּשִׁבְעִית
בְּרוּךְ... עוֹשֵׂה הַשְּׁלוֹם

22 בעולם] אולי מתוקן ל-בערלם

החמישית, היא חנוכת המקדש השני בימי עזרא ונחמיה. 21 תוכחות ציוויך כעזבנו: כאשר עזבנו את מצוותיך ולא שענו לתוכחות נביאיך. ביד עוצית: היא 'בת אדום יושבת בארץ עוץ' (איכה ד, כא), וכנראה נרמזת כאן גלות בבל. וכושית: רמז למלכות פרס ומדי, שמשלה 'מהדו ועד כוש' (אס' א, א). 22 קנסונו: ענשנו, משלו בנו. יונים: היא המלכות השלישית. בעולם נוקשית: וכנסת ישראל נוקשה ונלכדה תחת עול שלטונם; ואם אכן תוקן הנוסח ל'בערלם' (ראה חילופי נוסח), יש לבאר: היוונים ניסו להכשילנו בערלתם, כלומר לבטל מאתנו את מצוות המילה (ראה בקדושתא, טור 120). 23 כרחמת... חמושית: כשם שריחמת על הכוהנים בני חשמונאי; ו'אום חמושית' כינוי לישראל שעלו חמושים ממצרים (שמ' יג, יח). 24 בצדק: מקנא: בזכות פינחס הכהן (במ' כה, יא). הטיב: לשון ציווי ובקשה. כמו בששית: כמו בעת החנוכה השישית, היא חנוכת החשמונאים. 25 מוסר שבטך: שבטך המייסר (כמו 'שבט מוסר', מש' כב, טו), ייסורי הגלות. איומה: כינוי לישראל, על שום שה' ש ו, ד; י. הצנועית: הצנועה, והסיומת הייחודית מדוחק החרו. 26 תכפות: משלו בה בזו אחר זו. כשדית: מלכות בבל וכשדים. מדית: מלכות פרס ומדי. יוננית: מלכות יוון. הגרית: מלכות ישמעאל (המוסלמים), בני הגר, והם באים כאן כמלכות רביעית במקום מלכות אדום משום שלטונם על ארץ ישראל בימי הפייטן. המנעית: אין בידינו לפרש. 27 הידועית: הידועה (והצורה שוב מדוחק החרו). 28 בצדק: מנגן: בזכות דוד המלך. זקף: רומם, הבא. בשביעית: בעת החנוכה השביעית, לעתיד לבוא.